

Branka Raunig, *Umjetnost i religija prahistorijskih Japoda*, Djela CBI, LXXXII/ knj. 8, ANUBiH, Sarajevo 2004, str. 301; K.1-7; Tab.1-51.

Nakon petnaest godina pauze u objavljivanju monografskih studija iz oblasti arheologije, Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine je naučnoj, ali i široj čitateljskoj javnosti ponudio knjigu Branke Raunig, *Umjetnost i religija prahistorijskih Japoda*. Studija obuhvata rezultate dugogodišnjeg istraživanja japodske kulture na dijelu etničkog prostora Japoda, a ujedno i krunu naučnog rada autorice Raunig, što je prepoznala i Fondacija za izdavaštvo koja je i finansijski pomogla izdavanje ove knjige. Iako je monografija publicirana 2004. godine, smatramo da značaj njenog prikazivanja nije upitan ni dvije godine poslije.

Osnovna ideja studije je, kako autorica Raunig u uvodu i naglašava, kroz interpretaciju svih vrsta objekata sa karakteristikama figuralnosti pronađenih na japodskom teritoriju, zatim proniknuti unutar veze religija – umjetnost, odnosno sagledavajući elemente religijskih vjerovanja i duhovnosti Japoda prikazati osnovu na kojoj su izgradili svoj poseban umjetnički izraz.

U prvom poglavlju pod nazivom *Japodi* (str. 11-23), autorica Raunig sumarno i sistematično daje osnovne informacije o ovoj etničkoj grupi - plemenu, njihovom porijeklu, teritoriji koju naseljavaju, historijatu – tj. osnovnim obavijestima iz zabilježene prošlosti, zatim o hronologiji, naseljima i društvenom uređenju, što je upotpunjeno dosta jasnom kartom važnijih arheoloških lokaliteta, ukupno 31, te približno ucrtanom granicom japodskog teritorija. Ukazujući na osnovne probleme s kojima su se u istraživanju svih segmenata života Japoda susretali, čitava plejada istraživača, pa i sama autorica, ipak ostavlja otvoren niz pitanja - kao naprimjer ona koja se tiču porijekla Japoda, hronologije, granica japodskog teritorija i ubikacije iz izvora poznatih naselja kao što je Metullum, Terpom i lokacija Posena, te odnosa Japoda sa drugim etničkim grupama i narodima, u prvom redu Keltima.

Klasifikaciju upotrebnih predmeta na kojima se pojavljuju figuralne predstave, autorica je izvršila na osnovu materijala od koji su ti predmeti izrađeni te je ta klasifikacija poslužila osnovom za formiranje poglavlja knjige. Da bi tema dobila dodatnu dimenziju duhovnosti dala im je prilično poetične naslove, tako da ona posmatrajući *Bogove od gline*, osluškujući *Govor bronz*e, tražeći puteve dragocjenog *Jan-*

*tara i stakla* te čitajući *Priče sa kamena* definira japodski originalni umjetnički izraz uzimajući u obzir mnogobrojne kulturne utjecaje iz šireg alpskog, mediteranskog i podunavskog prostora.

Na predmetima od gline preovladavaju zoomorfne predstave - predstave jelena, goveda, pasa, konja, zmija, te drugih htonskih životinja, a prisutan je i nemali broj naznaka antropomorfnih predstava u vidu ljudskih ruku.

Predstave na piramidalnim tegovima po autoričinom mišljenju vezani su za domaće žensko božanstvo, vjerovatno Thanu - zaštitnicu tkalačkog zanata - sudeći po predstavama nakita i kose, odjeće i drugim ženskim simbolima. Terakote odnosno idole od gline, najvećim djelom pronađene u Ripču, autorica dijeli na dvije grupe - piramidalne sa prikazima odjeće i nage terakote. Nage terakote ikonografski obuhvataju raspon od gotovo amorfnih sa minimumom ljudskih odlika do onih na kojima su takve odlike jasno vidljive, te ih karakterizira dosta niži kvalitet izrade. Raznovrsnost predstava ovih predmeta kultno-religijske namjene ukazuje i na bogatstvo duhovnog života Japoda tokom dužeg vremenskog razdoblja. Nakon sprovedenih analiza keramičkog materijala sa figuralnim predstavama, autorica zaključuje da "ma koliko korespondira sa svojim širim susjedstvom, u isto vrijeme (je) i poseban, japodski, odražavajući i kroz likovno oblikovanje na ovoj vrsti materijala sopstvenu stvaralačku snagu, sopstvene potrebe i sopstveni duhovni svijet." (str. 51) Spomenuti objekti dati su i u crtežima na 12 tabli kao i dvjema preglednim kartama ucrtanih nalazišta.

Likovne predstave na metalu izvedene su, uglavnom, livenjem, rjeđe kovanjem i iskucavanjem. One se dijele na prikaze predmeta (oružje i razne vrste posuda), životinjske (ptice, zmije, ribe, jeleni, divlje svinje, ovnovi, bikovi, psi, konji) i ljudske predstave. Kako su zoomorfne figuralne predstave neravnomjerno zastupljene, autorica je dala preglednu tabelu zastupljenosti životinjskih vrsta (str. 115) iz koje se vidi da se ovi prikazi najviše nalaze na pektoralima, zatim privjescima i fibulama. Što se životinjskih vrsta tiče, najbrojnije su predstave ptica, zatim konja, te pasa. Interesantno je napomenuti i hronološki odnos spomenutih predstava i to da tokom starijeg željeznog doba dominiraju ptičije figure, dok ih u mlađoj fazi potpuno mijenjaju predstave konja, što dosta govori o određenim promjenama u religijskim shvatanjima Japoda. Najinteresantnije u japodskoj umjetnosti, su ljudske predstave bilo da su, kompozitne ili pojedinačne, muške, ženske ili neodređenog pola, predstave cijelog tijela ili samo nekih njegovih dijelova - lica, torza, ruku itd. Njihovim sagledavanjem najbolje se može pratiti razvoj originalnog japodskog stila i utjecaja koji su dolazili iz bližeg i daljeg okruženja, što je ovdje veoma slikovito i uspješno prezentirano. (str. 116-151; Tab. 23-31).

Jantar je u prahistorijskom svijetu bio jedan od najcejenjenih materijala. Kod Japoda je vremenom postao obaveznim dijelom nošnje i nakita, a nedostatak jantara nadomještan je proizvodnjom i obradom staklene paste. Dr. Raunig je jedno poglavlje svoje knjige posvetila upravo ovim materijalima, zahvaljujući njihovoj zastupljenosti u japodskim nekropolama kao i brojnim figuralnim predstavama. (str.175-190). Životinjske predstave - ptice, konji, ovnovi, delfini, konji itd., (Tab. 32) najvećim su dijelom produkt izrade autohtonih radionica, dok su antropomorfne figure većinom stizale sa prostora Italije, te njihova izrada u nekoliko slučajeva oponašana u radovima domaćih majstora, što se svakako može lako uočiti. Po zaključku autorice spomenuti objekti potvrđuju japodski afinitet prema figuralnim oblicima, a mogu se uzeti i kao indikatori za proučavanje socijalnih odnosa unutar japodskih zajednica.

*Priče sa kamena*, autorica čita sa ukupno 11 kamenih spomenika pronađenih na japodskom području. Interpretirajući živopisne figuralne scene sa japodskih urni i kamene stele, uvodi nas duboko u mitologiju, religiju, ali i u svakodnevni život ovih ljudi. Detaljno analizirajući svaku figuru ponaosob, predmete, ornamentiku i način izrade, autorica Raunig traga za vezama i kulturnim utjecajima na širem balkanskom prostoru, a pristupa i redefiniranju hronoloških okvira nastanka nekih od urni, npr. one iz Ripča i Golubića.

Posljednje poglavlje pod nazivom *Duhovnost Japoda* predstavlja ujedno zaključak svega prezentiranog u knjizi, a dodatno potvrđuje tezu o duboko ukorijenjenom i bogatom duhovnom životu Japoda koji svoju vizuelizaciju doživljava u jednom širokom inventariju - od onih čisto sepulkralnih do objekata svakodnevne upotrebe. Potrebno je napomenuti likovne, slikovne, tabelarne i kartografske priloge koji uz dosta obiman rezime na engleskom jeziku, bibliografiju i indeks pojmova upotpunjavaju ovo djelo.

Uz sve gore navedeno dovoljno je reći da se monografija, *Umjetnost i religija prahistorijskih Japoda* dr. Branke Raunig, može označiti i kao najvrijednija ilustrativna zbirka objavljenih arheoloških objekata koja se u Bosni i Hercegovini pojavila u posljednjih petnaest godina, te da bi trebala biti podsticaj i osnova za dalja komparativna istraživanja kulture starobalkanskih naroda tokom prahistorije. ■

Melisa Forić